
Drávaszög (és Bácska) elcsatolása a népszámlálás(ok) tükrében

Heka László* – Szondi Ildikó**

Jelen tanulmányban az 1910. évi állami népszámlálás és az 1919. évi szerb megszálló hatóságok által lebonyolított ún. szerb népszámlálás adatait elemezzük. A párizsi békekonferencián a belgrádi delegáció nem ismerte el az 1910. évi magyar népszámlálást, ezért megszálló hatóságként saját népszámlálást folytatott le. A népszámlálás célja az volt, hogy a Pécs-Baja-Szabadka térségben élő délszláv lakosság számát növelje, illetve a magyarság arányát csökkentse, majd a német lakosságot is megnyerje a saját oldalára. Mivel a békekonferencián az egyes területek etnikai viszonyait tekintették mérvadónak, ezért követelte a belgrádi delegáció a „szerb népszámlálás” alapján a Délvidék, illetve annak egyes részeinek elcsatolását Magyarországtól. Ez a cél Bácska és Baranya egyes területein sikerrel járt, így a trianoni békeszerződés kimondta azok délszláv államhoz való hozzácsatolását.

Kulcsszavak: az 1910. évi magyar népszámlálás, az ún. szerb népszámlálás, Trianoni békeszerződés, Drávaszög és Bácska.

The attachment of Drava Triangle (and Bácska) in the view of the Hungarian and Serbian census

In this study, we analyze data from the Hungarian state census of 1910. and the so-called Serbian census conducted by the Serbian occupation authorities in 1919. At the Paris Peace Conference, the Belgrade delegation did not recognize the Hungarian census of 1910, so as an occupying power it conducted its own census in southern Hungary. The purpose of the census was to increase the number of the South Slavic population living in the Pécs-Baja-Szabadka area, and to reduce the proportion of Hungarians, and then to win over the German population to its side. Since at the Peace Conference the nationality relations of certain areas were considered decisive with regard to the belonging of the areas, the Belgrade delegation demanded from Hungary the annexation of the southern region and some of its parts based on the „Serbian census”. This goal was achieved in some areas of Bácska and Baranya, so the Trianon Peace Treaty provided for the annexation of these areas to the South Slavic state.

Keywords: the 1910 Hungarian census, the so-called Serbian census, Trianon Peace Treaty, Drava Triangle (Baranya) and Bácska

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.4.2110>

* Habilitált egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Összehasonlító Jogi és Jogelméleti Intézet.

** Egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Összehasonlító Jogi és Jogelméleti Intézet.

A délszláv historiográfiában már száz éve tart a vita az 1910. évi népszámlálásról, pontosabban annak hitelességéről. Aktuálissá vált már az első világháború végén, főként a párizsi békekonferencián. A szerbek mellett a románok is megkérdőjelezték a nemzetiségekre vonatkozó adatok valódiságát, ezért Belgrádban 1919 elején eldöntötték, hogy a megszállt területeken saját ún. szerb népszámlálást tartanak meg. Céljuk a Pécs-Baja-Szabadka térségében élő délszláv lakosság (szerb, horvát, bunyevác, sokác) számának növelése, illetve a magyarság arányának csökkentése volt. Mivel a békekonferencián az egyes területek etnikai viszonyait tekintették mérvadónak, ezért a „szerb népszámlálás” alapján követelte a belgrádi delegáció a Délvidék, illetve annak egyes részeinek elcsatolását Magyarországtól. Jóllehet manapság már az 1919. évi népszámlálást elismerik, mint politikai eszközt, az mégis a trianoni békeszerződéssel megvalósította kivitelezőinek szándékát. Jelen tanulmányban elemezzük az 1910. évi állami népszámlálás és az 1919. évi szerb megszálló hatóságok által lebonyolított népszámlálások adatait egyes településekre bontva, azok összehasonlításával pedig választ keresünk arra a kérdésre, hogyan történt meg az elcsatolás. A tanulmány terjedelmének határai indokoltá teszik, hogy csupán a Drávaszög térségét vegyük górcső alá, de részben kitérünk Bácska egyes településeire is. A trianoni békeszerződés az addigi államalkotó nemzethez tartozó magyarokat kisebbségi sorsra juttatta a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban. Azonban a monarchia felbomlása nemcsak a magyarok nemzeti tragédiája, hanem a monarchia délkeleti területén élő közel kétmillió német ajkúaké is, akik az addigi kiváltságos népből kisebbséggé váltak, 1945 után pedig „eltűntek” a délszláv államból.

Előszó

A délszláv állam keletkezése előtt az első világháborút a győztesek oldalán záró Szerbia jogot kapott megszállni azokat a területeket, melyekre igényt tartott (Pécs-Baja- Ujszeged-Szabadka-Temesvár térségét).¹ Ezután megszervezték az ún. Újvidéki Nagygyűlést (Novosadska skupština), amelyen Bácska, Bánát, Baranya (és küldöttség útján Szerémség) „lakossága” a Szerbiához való csatlakozásról döntött (november 25-én).² Hasonló módon hívták össze Podgoricán november 26-ára a „Nagygyűlést”, pedig Montenegró nemzetközi jogilag elismert független állam volt

¹ Janković, Dragoslav - Krizman, Bogdan: *Građa o stvaranju jugoslovenske države 1918*. Institut društvenih nauka-Odeljenje za istorijske nauke, II Beograd, 1964.

² Boarov, Dimitrije: *Politička istorija Vojvodine*, Novi Sad, 2001.; Gergely Ferenc-Kőhegyi Mihály: *Pécs-Baranya-Baja háromszög történelmi problémái 1918-1921 között*. Baja, 1974.; Horvat, Aleksandar: *Baranja u ratnim ciljevima i teritorijalnim koncepcijama srpske vlade (1914-1918)*. In: Taslidžić D. [ur.] *Trijanon - dodiri i približavanja - znanstveni kolokvijum s međunarodnim sudjelovanjem*, Beli Manastir: Društvo za baranjsku povjesnicu, 2012. str. 89-96; Judin, Ljubomirka: *O radu Narodne uprave za Banat, Bačku i Baranju 1918-1919. Zbornik Matice srpske za društvene nauke* br. 51. Novi Sad, 1968. 14-25.; Krkljuš, Ljubomirka – Rakić, Lazar: *Prisajedinjenje Vojvodine Srbiji 1918*. Muzej Vojvodine. Novi Sad, 1992.; Mihaldžić, Stevan: *Baranja oslobođena*. In: *Spomenica oslobođenja Vojvodine - 1918*, Novi Sad, 1929.; Kosta Milutinović: *Vojvodina između Beograda i Zagreba*. Starine, knj. 53. Zagreb, 1966.; Njegovan, Drago: *Prisajedinjenje Srema, Banata, Bačke i Baranje Srbiji 1918*. Muzej Vojvodine. Novi Sad, 2001.; Pekić, Petar: *Povijest oslobođenja Vojvodine, Subotica, 1939.*; Vinaver, Vuk: *Jugoslavija i Mađarska 1918-1933*. Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1971.

parlamenttel, alkotmánnyal, uralkodóval és kormánnyal), melynek küldöttei kimondták a *Petrović-Njegoš* uralkodóház trónfosztását és a Szerbiával való egyesülést.³ Ennek köszönhetően Szerbia a mai Vajdasággal, Koszovóval, Macedóniával és Montenegróval kibővülve lépett 1918. december 1-jén az akkor megalakult Szerb-Horvát-Szlovén Királyságba.

Mivel a Párizsi békekonferencián az etnikai viszonyok alapján történt a területek felosztása, ezért a belgrádi kormány belügyminisztériuma népszámlálást rendelt el a megszállt területeken azzal az indokkal, hogy az 1910. évi magyar népszámlálás hamis képet alakított ki a nemzetiségek valódi számáról. Az 1919 évi népszámlálást a megszálló szerb hatóságok hajtották végre, az összeírók szerbek voltak, akik gyakran a megkérdezettek helyet töltötték ki a népszámlálási lapokat, mégpedig cirill betűkkel, így az összeírtak nem is tudták, hogy mi is szerepel a számlálólapon.⁴ Nem ritkán megtagadták annak aláírását, mire a szerb hadsereg a parancsnoksághoz kísérte őket. Mindezek ellenére ez a szerb népszámlálás fontos szerepet töltött be a határok kijelölésénél.⁵

1. Az elcsatolás előzményei

A délszláv historiográfia már egy évszázada ismétlgeti, hogy Bácskától eltérően Baranya eredetileg nem szerepelt a szerb kormány által magának „kinézett” területek között, hanem erre csak az 1919. évi népszámlálás eredményei alapján került sor. Mégis számos tény éppen az ellenkezőre utal. A szerb királyi kormány 1918-ban végleg megnyerte az oldalára a horvátországi Horvát-Szerb Koalíciót és a szlovénok támogatását is, ezért 1918. október 29-én Zágrábban megalakult a monarchiabeli déli szlávok „országá”, a „Szlovén, Horvát és Szerb Állam” a Nemzeti Tanács elnevezésű kormánnyal együtt.⁶ Az „Állam” szerves része volt az egykori Szerb Vajdaság (1849-1860), amelyhez Belgrádban „hozzácsatolták” a magyarországi Baranya megyét, majd mielőtt megtörtént volna a formális egyesülés a „Szlovénok, Horvátok és Szerbek Állama” és a Szerb Királyság között, Belgrád igyekezett „*kijelölni a szerb földeket*”.⁷ Ezért 1918. november 25-ére összehívták az „*újvidéki nagygyűlést*”, amelyre a Bácska, Bánát, és Baranya „küldöttei” érkeztek (valójában

³ Heka László: Montenegróiak vagy szerbek? A montenegrói nemzet kérdése: az 1918. évi podgoricai skupština. In: *Jogelméleti Szemle* 2022. 1. sz. pp. 55-79.; Heka László: Crnogorsko nacionalno pitanje: pravne posljedice odluka Podgoričke skupštine 1918. godine. In: *Politička misao*. Časopis za političke nauke. Zagreb, 2022, br. 59. pp. 24-48.

⁴ Gorjanac, Radojka. Az 1919. évi szerb népszámlálás a megszállt Baranyában. *Baranyai helytörténetírás A Baranya Megyei Levéltár évkönyve. 1981.* Pécs, 1982.
https://library.hungaricana.hu/hu/view/BARM_Evk_1981/?pg=546&layout=s
Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1981. (Pécs, 1982) | Könyvtár | Hungaricana. Letöltve: 2021. augusztus 4.

⁵ Lásd Krizman, Bogdan: *Raspad Austro-Ugarske i stvaranje nove jugoslavenske države*. Zagreb, 1977.

⁶ Bartulović, Željko-Randelović, Nebojša: *Osnovi ustavne istorije jugoslovenskih naroda*. Pravni fakultet. Niš, 2012. pp. 173-176.; Matijević, Zlatko: Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu: Osnutak, djelovanje i nestanak (1918/1919). In: *Fontes. Izvori za hrvatsku povijest*. Vol. 14. No. 1. 2008. pp. 35-66.

⁷ Koprivica-Oštrić, Stanislava: Konstituiranje Države Slovenaca, Hrvata i Srba 29. listopada 1918. godine. In: *Časopis za suvremenu povijest*, 25/1993, br. 1, Zagreb, 1993. pp. 45-71.

csak szlávok). Jóllehet a horvátok és a vajdasági szerbek kisebb része Vajdaság egyesülését Belgráddal a zágrábi Nemzeti Tanács keretében képzelték el, a vajdaságiak döntő többsége – a szerb kormány biztatására – ezen a napon közvetlenül csatlakozott a Szerb Királysághoz.⁸ A „Nagy Népgyűlésen” a 211 településen megválasztott 757 „küldött” közül 578 szerb, 62 szlovák, 39 bunyevác (horvát) volt és 21 rutén, vagyis pontban 700 szláv. Dimitrije Boarov megjegyzi, hogy a nagygyűlésen a választási szabályzat ellenére mégis jelen volt hat német és egy magyar nemzetiségű küldött (ez utóbbi magyarságát vitatják), de egyetlen román sem!⁹ Vagyis aki Bácska, Baranya, Bánát elcsatolása ellen szavazott volna azt kizárták a népgyűlésről.¹⁰ Nem meglepő ezek után, hogy a nagygyűlés ünnepélyes nyilatkozat keretében kimondta „Bánát, Bácska és Baranya elszakadását Magyarországtól és ezen területek egyesülését Szerbiával.”¹¹ Ezután Podgoricában is hasonló nemzetgyűlés tartottak, amelyen megszüntették Montenegró államiségát, így Bosznia-Hercegovina, Horvátország és Szlovénia területei kivételével a délszláv állam többi része a Szerb Királysághoz tartozott.

Belgrád úgy érezhette, hogy már csak legalizálni kell a helyzetet. Ugyanis az 1918. november 13-án megkötött Belgrádi egyezmény meghúzta a demarkációs vonalat Beszterce-Maros-Baja-Pécs-Dráva vonalon, majd még aznap megkezdték a szerb csapatok a megszállást.¹² Pécs-Baja-Újszeged vonal elfoglalásával, de facto megszerezték a kívánt területeket.¹³ Habár a trianoni békeszerződést – jogosan – magyar nemzeti tragédiaként éljük meg, elfeledkezünk arról, hogy a monarchia felbomlásával a németek ugyanebben a sorsban osztoztak.¹⁴ Az addigi államalkotó és kiváltságos szerepet betöltő német nemzetiségűek kisebbséggé váltak, és 1922-ig tőlük is ugyanúgy megvonták a polgári jogokat, mint a magyaroktól. Emellett nemzeti kisebbségek lettek Romániában és Magyarországon is.¹⁵

8 Boarov, Dimitrije: *Vajdaság politikai története*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2012. 107. p.

9 U. o. 107-108.

¹⁰ Lásd bővebben: Heka, Ladislav: *Trianonski mirovni ugovor i razgraničenje u Bačkoj (Nastanak i dokinuće 'Nove Subotice')*. Godišnjak za znanstvena istraživanja Subotica, 2021. 12. sz. pp. 59-86.

¹¹ Čulinović, Ferdo: *Jugoslavija između dva rata*. I. dio, Zagreb, 1961. 124-125. p.; Stojanović, Nikola: *Srbija i jugoslavensko ujedinjenje*, Beograd, 1939. 65-66. pp.; Sršan, Stjepan: *Baranja*, Matica hrvatska, Osijek 1993. 163. p.; Lachner, Višnja- Roškar, Jelena: Pravni status Baranje/Belog Manastira nakon potpisivanja Trianonskog sporazuma. In: *Beli Manastir (od osvita civilizacije do suvremenog doba)*. Gl. urednik: Taslidžić, Davorin. Zavod za baranjsku povjesnicu, Beli Manastir, 2015. (pp. 267-276), 269. p.

¹² Ormos, Mária: A belgrádi katonai konvencióról. *Történelmi Szemle*, 1979. 1. sz. 12-38.

¹³ Szűts, Emil: *Az elmerült sziget. A Baranyai Szerb-Magyar Köztársaság*. Pécs, 1991. 17. p.

¹⁴ Wehler, Hans-Ulrich: *Nationalitätenpolitik in Jugoslawien. Die deutsche Minderheit 1918–1978*. Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1980. 103. p.

¹⁵ Biber, Dušan: *Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933.-1941.*, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1966. 29. p.; Geiger, Vladimir: *Nestanak Folksdojčera*. Nova stvarnost, Zagreb, 1997.16. p.; Geiger, Vladimir: Njemačka manjina u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca / Jugoslaviji (1918.-1941.). In *Dijalog povjesničara - istoričara*, 2 / Fleck, Hans-Georg ; Graovac, Igor (szerk.). Friedrich Naumann Stiftung, Zagreb, 2000. pp. 429-445, 430. p.; Geiger, Vladimir; Jurković, Ivan: *Što se dogodilo s Folksdojčerima? Sudbina Nijemaca u bivšoj Jugoslaviji*. Njemačka narodnosna zajednica, Zagreb, 1993, 29-30. p.

2. Baranya és (Bácska) kérdése a párizsi békekonzferencián

Az 1918. december 1-jén létrejött Szerb-Horvát-Szlovén Királyság nem nyerte el azonnal a nemzetközi elismerését, hanem az antanthatalmak ezt a kérdést is a békekonzferencia pontjai közé iktatták. Úgy határoztak, hogy annak eldöntéséig a délszláv népek törvényes képviselője a Szerb Királyság marad.¹⁶ A plenáris ülés megtartása előtt a békekonzferencia csak két helyet biztosított Szerbiának, míg a belgrádi küldöttség elnöke a korábbi kormányfő Nikola Pašić összesen négy helyet kért (rajta kívül egy horvát, egy szerb és egy szlovén tag számára).¹⁷ Panaszára háromra növelték a delegációjuk létszámát, így Pašić és a horvát nemzetiségű külügyminiszter Ante Trumbić mellé harmadik tagként csatlakozott hozzájuk a párizsi szerb nagykövet Milenko Vesnić.¹⁸ Trumbić és honfitársa, Frano Supilo (a bizottság szakértőjeként vett részt a párizsi konzferencián) szülőföldjük, Dalmácia megszerzésére törekedett,¹⁹ amíg Belgrádnak Bácska és Bánát (majd Baran a) kellett.²⁰ Az új országot, Szerb-Horvát-Szlovén Királyság néven (habár már akkor sokan Jugoszláviának szólították) – Olaszország tiltakozása ellenére – a nagyhatalmak elismerték 1919. júniusában.²¹

A belgrádi delegáción belül a szerbek Bácska, Bánát és Baranya megszerzésén fáradoztak, ami az etnikai alapon aligha volt kivitelezhető. Ezért azt állították, hogy az 1910. évi magyar népszámlálásban közölt adatok nem felelnek meg a valóságnak, amit Jovan Cvijić neves szerb geográfus és etnográfus kifejtette is a párizsi béketárgyalások 1919. február 25-én megtartott Román és Jugoszláv Ügyek Bizottságának első ülésén. Kijelentette, hogy Bácskában a szerbek és a bunyevácok többséget alkotnak, Szabadkán például hetvenezren vannak.²² A népszámlálási adatok viszont azt mutatták, hogy a városban a magyarok 58,6%-os többségét tettek ki. Utólag mégis kiderült, hogy a szerb etnográfus „tudta” a „pontos” számokat.²³ Ezek után a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság kormánya erős diplomáciai tevékenységbe kezdett, amelynek szerves részeként a megszálló hatóságok által megtartott népszámlálás eredményeinek közzététele is szerepelt. Ezek hatására újra összehívták a Román-Jugoszláv bizottságot, amely a július 17. és 26. közötti tanácskozásokon a délszláv államnak ítélte oda a Baranyai-háromszög területét.²⁴

¹⁶ Trumbić, Ante: *Problemi hrvatsko-srpskih odnosa*, München, 1959. 82. p.

¹⁷ Lásd bővebben: Mitrović, Andrej: *Jugoslavija na Konferenciji mira 1919-1920*, Beograd, 1969.

¹⁸ Krizman, Bogdan: Međunarodno priznanje Jugoslavije 1919. godine, Istorija XX veka. In: *Zbornik radova III*, Beograd 1962, 346-347. p.

¹⁹ Trumbić, Ante: *Suton Austro-Ugarske i Riječka rezolucija*, Zagreb, 1936, 29-30. p.; Šepić, Dragovan: Frano Supilo: *Politički spisi*. Znanje. Zagreb, 1970. 13. p.:

²⁰ Szondi Ildikó: *Nemzetiségi demográfiai viszonyok a déli szláv országokban*. Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára. Szeged, 2007. 41. p.

²¹ Kardum, Lidija: Pitanje međunarodnog priznanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. In: *Politička misao*. Vol. XXIII/1986/, No. 3, Zagreb, 1986., pp. 119-130., 127. p.; Krizman, Bogdan i. m. 272-274. p.

²² L. Balogh Béni: A bácskai-baranyai-drávai határral kapcsolatos bizottsági viták. In: Gulyás László szerk. *A trianoni békediktátum története hét kötetben*. I/II. kötetSzeged, 2021. 178. p.

²³ U. o.

²⁴ U. o. 147. p.

3. Az utolsó magyar népszámlálás

A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása az 1910:VIII. t.c. alapján történt.²⁵ Magyarországon a magyar központi, Horvátországban pedig a horvát országos Statisztikai Hivatal bonyolította le. Minden állampolgár egy 29 kérdésből és több alkérdésből álló számlálólapot töltött ki.²⁶ Az eredmények 1912. és 1920. között megjelent hat kötetben jelentették meg 5.186 oldalon.²⁷ Ezen a helyen közöljük az első kötetben Baranya lakosságának nemzeti és vallási összetételére, a magyar nyelv ismeretére, az írni-olvasni tudásra vonatkozó adatokat.

A népszámlálásban a kategorizálás az anyanyelv szerint történt, még pedig hét nyelvre felosztva: magyar, német, szlovák („tót”), román („oláh”), rutén, horvát, szerb és „egyéb”. Ez utóbbi kategóriába sorolták azokat a nemzeteket, etnikumokat, akik nem tartoztak a felsorolt népek egyikéhez sem. Baranya esetében leginkább a sokácokat és a bunyevácokat kell érteni alattuk.²⁸ A horvát-magyar kiegyezési törvénycikk (a magyar 1868-XXX. t. c. és a horvát 1868:I. t. c.) értelmében a horvátok politikai nemzetet alkottak, a horvát nyelv pedig a magyarral együtt az ország hivatalos nyelve volt, ezért a magyar népszámlálás különbséget tett a horvát és a szerb nyelv között. Viszont Ausztriában egy nemzetként kezelték a szerbet és a horvátot, az általuk beszélt nyelvet szerb-horvátként jegyezték fel a népszámlálásban. Vagyis az osztrák és a magyar népszámlálások eltérő metodológia szerint kerültek lebonyolításra, ami kihatott az etnikai kép kirajzolására is. Az összesen összeírt 72 területi egység (63 magyar vármegye, Fiume és a tenger mellék, valamint a nyolc horvát megye) a Duna jobb oldalának megyéivel kezdődik, elsőként Baranya megye került sorra.

A kisebbségek mivoltjuknak kifejezése nem ritkán belső gátakban ütközik, ezért olykor inkább a többségi nemzet tagjaként nyilatkoznak mintsem nemzetiséginek. Jó példa erre a Drávamenti horvát sokácok esete. Ugyanis Baranya megyében 1900-tól 1910-re a horvátok száma csökkent 14.662 főről (1900-ben) 9.471 lélekre (1910-ben). Habár a délszláv irodalomban ezt a csökkentést a magyarosítás eredményeként lehetne értelmezni valójában csupán átnevezésre került sor. Az addigi horvátok sokácok „lettek”, amik korábban is voltak, hiszen az észak Boszniából, főként Srebrenica, Tuzla, Srebrenik környékéről érkezett katolikus menekültek leszármazottai voltak. 1910-ben „jobbnak látták”, hogy sokác anyanyelvüekként deklarálják magukat. Hogy valójában erről volt szó, alátámasztják

²⁵ A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai. Magyar Statisztikai Közlemények. 42. kötet. A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1912.

²⁶ Györe Zoltán - Pfeiffer Attila: Osnovne demografske odlike Ugarske prema popisu stanovništva iz 1910. godine. Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Књига XLII-2 (2017) Annual Review of the Faculty of Philosophy, Novi Sad, Volume XLII-2 (2017), 94. p.

²⁷ Buday László (szerk.): *Az 1910-es népszámlálás. A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal munkássága 1871-1911.* Magyar Statisztikai Közlemények Új Sorozat, 36. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Atheneum. Budapest, 1911. 463-503. 465. p.

²⁸ Heka László - Szondi Ildikó: *Magyarok a Drávaszögben.* Acta Universitatis Szegediensis De Attila József Nominatae, Acta Juridica et Politica Tom. 44. Fasc.5. Szeged, 1993.

a népszámlálási adatok. Az 1900. évi népszámlálás szerint Baranya megyében az „egyéb” kategóriában 10.686 főt (zömében sokácot) írtak össze, a számuk 1910-ben 16.036 fő lett.²⁹ nagyjából annyival növekedett, amennyi volt a horvát anyanyelvűek közötti kiesés. Ebben az időben már jelentősen megromlott a magyar-horvát viszony, így jobbnak tűnt sokácnak lenni. Annál is inkább, mert a bunyevácok és a sokácok „jó magyarnak” számítottak. A szerbek esetében nem került sor ilyen ingadozásra, számuk 1900-ben 12.743 fő, 1910-ben pedig 12.923 fő.

Az 1910. évi népszámlálás szerint Baranya megye területe 5.106 km², lakosainak száma 302.423 polgár és 233 katona volt. Pécs törvényjogú városnak 47.844 lakosa volt és 1.978 katonája. Anyanyelvi megoszlás szerint a megyében 158.031 magyar, 105.941 német, 230 szlovák, 24 román, 0 rutén, 9.471 horvát és 12.923 szerb mellett még 16.036 „egyéb” (zömében sokác) anyanyelvűt írtak össze.

Jelen táblázatban bemutatjuk az 1910. évi népszámlálás anyanyelvre vonatkozó baranyai adatait kiegészítve az írni-olvasni tudók és magyar nyelvet beszélők számával. Elsősorban azokat a településeket mutatjuk be, amelyeket a trianoni békeszerződés alapján elcsatoltak, illetve azokat, amelyek horvát többségük ellenére a határ magyarországi oldalán maradtak. A baranyavári (ma Pélmonostor, Beli Manastir, Horvátország) járás 37 községéből a Szerb, Horvát, Szlovén Királysághoz csatoltak 25 települést, a Mohácsi járásból hatot, a Siklósiból pedig harmat.

Baranya hét járásából a pécsi, pécsváradi, hegyháti és szentlőrinci járás egyes települései adatainak közlése (a táblázaton dőlt betűkkel) azt a célt szolgálja, hogy rávilágítson arra a tényre, mekkora különbségek vannak az 1919. évi szerb népszámláláshoz viszonyítva. Ennek ellenére az ottani délszláv lakosságú települések nem kerültek a délszláv államhoz.

1. táblázat BARANYA MEGYE (A táblázatban a Magyarországon maradt, horvát-sokác többségű települések dőlt betűvel, az elcsatolt települések pedig számozással szerepelnek.)

Vármegye, járás, község	magyar	német	tót	oláh	rutén	horvát	szerb	egyéb	latinkatol.	görögkatol.	reform.	evang.	ortodox	Unit.	Izrael.	egyéb	Tudmagyarul	Írásolvas
Baranya	158,031	105,941	230	24	-	9.471	12.923	16.036 (sokác)	230,813	141	39,028	13,444	13,880	59	4,802	489	223,094	204,816
Baranyavár járás	18,203	19,804	63	6	-	486	7,226	3,347	31,892	31	6,701	1,961	7,623	3	719	205	30,551	31,724
1. Baranya vár	220	209	10	-	-	4	40	1,013 (sokác)	1,367	6	29	26	35	-	27	6	686	946
2. Kisköszeg	1,854	256	1	1	-	11	10	613 (sokác)	2,691	4	11	5	7	-	28	-	2,529	1,746
3. Bellye	597	518	1	-	-	16	58	1	724	-	390	12	59	-	5	1	1,019	826

²⁹ A népszámlálás 22. p.

4. Benge	91	173	1	-	-	-	14	221 (so kác)	454	-	8	19	14	-	5	-	276	311
5. Bolmány	178	346	1	-	-	85	1.0 57	306	327	1	51	24 0	1.3 40	-	14	-	656	771
6. Laskafalu	238	1.2 84	-	-	-	17	24	2	1.4 91	-	12	13	36	-	13	-	771	1.1 18
7. Dárda	1.3 34	1.0 62	1	-	-	15	82 2	134	2.2 48	5	60	45	890	1	11 8	-	2.07 1	2.0 04
8. Albertfalu	176	992	-	-	-	37	67	22	1.1 64	-	14	12	82	-	22	-	615	702
9. Kácsfalu	196	1.1 55	-	-	-	6	1.1 27	5	836	-	20	47 9	1.1 09	-	45	-	840	1.4 16
10. Kő	327	18	1 4	-	-	-	10	-	80	-	26 1	5	12	-	11	-	361	317
11. Karancs	1.0 14	558	2	1	-	2	82	6	979	4	53 0	39	84	-	12	17	1.57 5	1.2 45
12. Sepse	1.0 34	11	1	-	-	1	-	-	484	-	53 8	3	2	-	5	15	1.04 678 3	
13. Keskend	42	587	-	-	-	-	9	-	623	-	2	-	9	-	4	-	349	466
14. Hercegsz ölliős	1.4 92	220	3	-	-	22 9	81 8	43	1.3 66	-	54 3	9	834	-	48	5	2.28 8	1.6 22
15. Kopács	1.1 21	59	-	-	-	-	2	5	295	-	86 6	9	4	-	-	13	1.16 5	857
16. Lócs	107	276	1 8	-	-	1	6	730 (so kác)	1.1 15	-	4	-	6	-	13	-	283	447
17. Laskó	1.8 06	42	-	-	-	-	10	6	744	3	1.0 23	10	11	-	21	52	1.84 9	1.2 64
18. Pélmonos tor	443	1.4 96	-	-	-	6	47 8	24	1.8 71	2	21	40	478	1	34	-	1.30 3	1.6 46
19. Baranyas zentistván	28	927	-	-	-	-	4	3	944	-	3	-	5	-	10	-	306	700
20. Jenőfalva (ma Eszék)	13	347	2	-	-	8	5	-	369	-	1	-	5	-	-	-	100	304
21. Baranyab án	109	1.7 74	-	-	-	5	56 8	99 (ro mák)	1.9 03	-	7	6	617	-	20	2	896	1.6 73
22. Csúza	1.2 47	8	-	-	-	1	5	1	413	-	78 5	7	7	-	27	23	1.25 9	876
23. Kisdár da (ma Eszék)	22	267	-	-	-	-	13	-	280	3	6	4	9	-	-	-	51	196
24. Várdaróc	1.0 51	16	1	-	-	5	5	1	315	-	72 0	1	14	-	5	24 78 1	1.07 6	
25. Vörösmar t	2.0 72	154	1	-	-	4	14	1	1.5 45	2	62 1	10	4	-	17	47	2.16 0	1.6 77
Mohácsi járás	20. 699	21. 951	2 4	2	-	42 1	4.3 12	9.5 00 (so kác)	48. 028	32	2.3 38	57 7	4.5 35	3	1.3 19	83	35.1 95	36. 283
26. Baranyaki sfalud	60	741	-	-	-	32	67 4	2	866	-	-	1	639	-	3	-	474	754
27. Dályok	250	103	-	-	-	1	69	1.4 90 (so kác)	1.7 82	7	7	-	59	-	8	50	629	949
28. Darázs	781	33	-	-	-	-	3	1.4 42 (so kác)	2.1 92	-	19	-	39	-	9	-	1.20 5	1.1 14

29. Hercegmárok	262	9	-	-	-	-	-	995 (so kác)	1.2 48	1	5	-	-	-	12	-	533	570
30. Izsép	326	40	-	-	-	54	34	1.1 46 (so kác)	1.5 25	3	18	5	37	-	5	7	580	888
Mohács	10. 634	2.0 81	1 0	2	-	13 9	80 9	3.4 17 (so kác 3.2 78 rom a 94)	13. 701	13	1.4 18	85	911	-	96 3	1	15.0 55	11. 158
31. Nagyboldolya	892	114	-	-	-	-	11	298 (so kác)	1.2 58	-	8	2	11	-	12	24	1.12 9	754
Versend	267	700	-	-	-	-	6	502 (so kác)	1.4 45	-	1	-	6	-	23	-	701	840
Pécsi járás	24. 392	9.3 84	2 7	9	-	5.3 34	23 6	37. 416	37. 649	27	1.0 03	56 6	243	-	28 8	22	33.2 83	26. 806
Áta	40	149	-	-	-	22 2	-	9	317	-	6	80	-	-	2	15	291	260
Belvárd	452	32	-	-	-	22 3	5	-	404	-	28 9	1	6	-	10	2	662	510
Birján	269	81	-	-	-	26 7	-	8	616	-	2	-	-	-	7	-	551	434
Kökény	109	4	-	-	-	62 2	-	-	733	-	2	-	-	-	-	-	489	375
Lothárd	325	6	-	-	-	28 9	-	7	605	-	9	4	-	-	9	-	544	404
Nagykozár	99	423	1	-	-	50 0	-	-	1.0 08	-	1	11	-	-	3	-	731	584
Németi	49	6	-	-	-	35 0	-	1	403	-	2	1	-	-	-	-	325	262
Pécsudvard	45	80	-	-	-	56 1	-	-	680	1	1	-	-	-	4	-	426	443
Pogány	87	295	-	-	-	58 6	-	-	671	-	19	26 9	-	-	5	4	532	585
Püspökbgád	603	40	2	-	-	3	-	-	643	-	-	-	-	-	5	-	647	
Szalánta	218	7	-	-	-	56 1	-	1	769	-	14	3	-	-	1	-	527	315
Szemely	191	25	-	-	-	32 8	-	-	505	-	33	1	-	-	5	-	438	383
Szőkéd	90	251	1	-	-	28 5	-	-	619	-	2	-	-	-	6	-	470	380
Pécsvárad i járás	9.3 81	24. 108	7	-	-	82 1	37 5	301	29. 753	5	1.6 50	2.6 99	404	-	45 7	25	18.7 32	25. 365
Kátoly	54	347	-	-	-	40 7	-	-	800	-	-	-	-	-	8	-	448	533
Monyoród	125	416	-	-	-	13 6	1	-	673	1	-	-	-	-	3	1	167	444
Püspökmarók	74	390	-	-	-	12 9	4	-	581	-	4	3	4	-	5	-	312	363
Siklósi járás	27. 782	5.4 90	6 5	4	-	22 21	75 6	1.3 59 (so kác)	18. 465	34	16. 65 0	33 1	1.0 47	29	1.0 11	11 0	32.0 66	26. 063
Alsószentmárton	54	102	-	-	-	5	-	854 (so kác és rom a)	798	1	1	-	215	-	-	-	498	363
Adorjás	303	3	-	-	-	-	-	-	58	-	24 5	3	-	-	-	-	304	234
32. Petárda	108	62	-	-	-	79 0	21	26	963	-	8	-	23	-	6	7	253	464
Beremen d	726	1.1 22	7	-	-	15 2	50 9	59	1.6 97	-	25 5	34	509	-	66	14	1.62 5	1.5 92
Drávacséhi	354	-	-	-	-	-	-	-	86	-	26 3	1	-	-	4	-	354	253

<i>Drávacsce pely</i>	393	1	18	-	-	2	-	-	73	-	332	1	-	1	5	2	411	302
<i>Drávasza bolcs</i>	558	51	6	2	-	14	8	3	263	2	343	8	11	-	5	10	591	458
<i>Harkány</i>	772	18	2	-	-	-	4	1	307	-	429	10	4	-	47	-	793	604
<i>Kásád</i>	110	70	-	-	-	577	-	-	739	-	8	2	-	-	8	-	327	312
33. Újbezdnán	585	11	-	-	-	-	-	-	575	-	-	-	-	-	5	16	594	333
<i>Ipacsfá</i>	416	1	-	-	-	-	-	-	-	-	81	-	336	-	-	-	417	297
34. Torjánc	58	76	-	-	-	563	-	72	743	2	11	6	7	-	-	-	294	338
<i>Szentőrin ci járás</i>	34.318	2.232	19	-	-	116	9	568	26.077	3	10.518	129	13	19	480	23	738	463
<i>Baksa</i>	736	4	-	-	-	-	-	48	755	-	19	1	-	-	-	-	36.638	26.312
<i>Bogdása</i>	886	3	1	-	-	5	-	-	373	-	510	-	1	-	11	-	893	654
<i>Drávaiván yi</i>	487	-	-	-	-	-	-	-	56	-	429	1	-	-	-	1	487	411
<i>Pécs tiv.</i>	41.628	6.356	162	30	5	688	125	828	42.053	98	2.173	1.173	234	30	4.026	35	47.649	37.983

A baranyavári járás 37 településének 49.135 lakosa volt: 19.804 német, 18.203 magyar, 7.226 szerb, 486 horvát és 3.347 egyéb (főként sokác) anyanyelvű.

A magyar többségű települések közül kiemelkedő szerepe volt Laskónak, amely a magyar nemzeti kultúra és a reformáció pillére. A források már 1212-ben említik a szekszárdi apátság birtokaként. A 15. században mezőváros (oppidum) volt, a következő században pedig Mohácsnál is nagyobb település.³⁰ Az 1544. évi török adóösszeírás szerint Laskón 256 ház volt Mohácson 239, míg Siklóson csak 73.³¹ 1544-től Laskón működött Sztárai Mihály protestáns lelkész és költő, aki hét év alatt 120 protestáns egyházközösséget hozott létre Baranyában és Szlavóniában.³² Munkáját Szegedi Kis István folytatta. A falu szülötte Laskai Demeter, a Liber Demetrii de Laskoi című latin nyelvű kódexben megjelent első magyar nyelvű verses imádság alkotója (1433–1435).³³ A szomszéd Kopácson az 1.187 lakosból 1.121 magyar volt, akik Laskóhoz és szintén a magyar ajkú Várdaróchoz hasonlóan többségben református vallásúak voltak. Csúza (1.262 lakosból 1.247 magyar), Sepse (1.047 főből 1.034 magyar), Vörösmart (2.244 főből 2.072 magyar), valamint Kiskőszeg nagyobb magyar falvak voltak, Karancson a magyarok kétszer annyian voltak, mint a másik legnépesebb nemzet, a német (1.014:558), Kő pedig kisebb magyar református lakosságú település volt. Hercegszöllősen a magyarok alkották a relatív többséget a szerbekkel szemben (1.492:818), ahogy a járás legnépesebb településén, Dárdán is, ahol három nemzet élt egymás mellett: 1.334 magyar, 1.062 német és 822 szerb. A 3.362 lakosból csak 2.071 beszélte a magyar nyelvet, vagyis

³⁰ Vass Előd: Mohács város hódoltságkori történetének török forrásai. In: Szita László szerk. *Baranyai helytörténetírás. Baranya Megyei Levéltár, Pécs, 1976.* pp. 15–49.

³¹ Lábadi Károly: *Reformátusok Laskón; Horvátországi Református Keresztyén Kálvini Egyház, Laskói Püspöki Hivatal, Laskó, 2013*

³² Lábadi Károly: *Egyházak Alsó-Baranyában és Szlavóniában.* HunCro Médiaközpont Kft. Eszék, 2012. 213. p.

³³ Máta Mária: Első magyar nyelvű verses imádságunk: a Laskai Sorok (1433). Universitas Kiadó, Budapest, 1997. V. ö. Lábadi Károly: Laskó. In: *Száz Magyar Falu Könyvesháza, 2001.* 127.p.

a lakosság több mint egy harmada nem is értette az állam hivatalos nyelvét. Bellyén is relatív többsége volt a magyarságnak (597 fő az 1.191-ből).

A baranyavári járás legnépesebb nemzete, a német többséggel rendelkező Jenőfalván (ma Eszék baranyai oldalán lévő városnegyed), amely 1910-ben német katolikus falu volt (a 375 lakosából 347 német), akik közül csak százan beszéltek magyarul. Német faluként jött létre a szomszéd Kisdárda (ma ez is Eszék városnegyede) is 1770-ben a német telepesek érkezésével. Keskendről a korabeli feljegyzések megemlítik, hogy „katolikus német falu fél órára a község központjától” (három kilométerre) vagyis Laskafalutól. Ez utóbbiban 1.284 német és 238 magyar mellett 24 szerbet és 17 horvátot írtak össze. Más itteni német településekhez hasonlóan az itteni németiség is a második világháború után munkatáborokba vagy kitelepítésre került.³⁴ Mégis talán a laskafalui németek jártak a legrosszabbul, vélhetően egyikük sem maradhatott itt, amíg más falvakban elmagyarosodással a németek mégis maradtak otthonaiban. Pélmonostor (az elcsatolást követő központtá vált település) is abszolút többségű német falu volt jelentős szerb és magyar kisebbséggel (1.496 német, 478 szerb, 443 magyar, 6 horvát és 24 egyéb nemzetiségű lakossal), ahogyan Albertfalva (1.294 főből 992 német), Baranyabán (2.555 főből 1.774 német), valamint Baranyaszentistván (962 főből 927 német) is.

Sokác települések voltak a járási székhely Baranyavár (1.496. lakosából 1.013 fő), valamint Benge (500 főből 221 sokác) és Lócs (1.138 főből 730 sokác). Számottevő sokác közösség volt az egyébként magyar többségű Kiskőszegen (1.864 magyar, 613 sokác és 256 német).

A szerb falvak közül immár egy évszázada Bolmány (1.057 szerb, 346 német, 178 magyar, 306 egyéb – roma, 85 horvát) és Kácsfalu számítanak központnak, pedig ez utóbbi 1910-ben még német többségű falu volt (1.155 német, 1.127 szerb, 196 magyar). Mellettük szerb többségű volt még Sárók, amely a magyarországi Baranya megye része.

A Mohácsi járásban is az 56.852 lakosból a németek alkották a legnagyobb nemzeti közösséget (21.951), valamint a magyarok (20.699), a szerbek (4.312) és a horvátok (421), illetve sokácok (az egyebek között írták őket össze, de a 9.500 főből le kell vonni a nem kis számú roma lakosságot, amely szintén az egyéb kategóriában lett feltüntetve). A trianoni békeszerződésben elcsatolt települések lakosai java részben sokácok voltak. Dályokban az 1.913 lakosból 1.490 sokác, 250 magyar, 103 német és 69 szerb volt, Darázson a 2.259 lakosból 1.442 fő sokác nyelvet jelölte meg anyanyelvnek, éppúgy, mint Hercegmárokon és Izsépen. Baranyakisfaludon a 741 német mellett a szerbek (674) alkották a legnagyobb etnikumot (a faluban volt még 60 magyar, 32 horvát és 2 egyéb) és ennek apropóján került a délszláv államhoz, amíg a magyar ajkú Nagybodolya (1.315 lakosából 892 magyar, 298 egyéb és 114 német) a sokác falvak (Izsép, Hercegmárok, Darázs) gyűrtjében lévén került e sorsra. Ez vesztét is okozta, hiszen jelenleg szinte teljesen elnéptelenedett (140 maradt a faluban). A járási székhelyt Belgrádban nagyon

³⁴ Wildmann, Georg–Sonnleitner, Hans–Weber, Karl etc.: *Verbrechen an den Deutschen in Jugoslawien 1944–1948: die Stationen des Völkermords*. Verfaßt vom Arbeitskreis Dokumentation in der Donauschwäbischen Kulturstiftung (München) und im Bundesverband der Landsmannschaft der Donauschwaben (Sindelfingen). München 1998.

szerették volna „látni” országuk határain belül, mivel Mohács a mai napig is viseli a sokác multjának jellegét.³⁵ A népszámlálás adatai azonban nem erősítették meg ezt az állítást: a város 17.072 lakosából 10.634 magyar, 2.081 német, 809 szerb és 3.417 egyéb (sokác) volt.

Amíg a délszláv katolikus lakosság az említett két délbaranyai járásban sokác anyanyelvűként deklarálta magát, addig a pécsi és a pécsváradi járásban horvát nemzetiségűnek tartotta magát. Áta, Kozár, Kökény, Németi (1976-tól Szalánta), Pécsudvard, Pogány, Szemely, Magyarsarlós településen többségben voltak, illetve a pécsváradi járásban Kátolyban, a siklósi járásban pedig Kásádon, valamint a két elcsatolt településen, Petárdán és Torjáncon.

4. Az 1989. évi szerb népszámlálás

Mint említettük a fenti számok tükrében aligha lehetett számolni arra, hogy Párizsban odaítélik Baranya megyét a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságnak, mégis a szerb kormány ezt reális célnak találta. Belgrád stratégiája az volt – mint a románoké –, hogy a konferencia keretében cáfolja a magyar népszámlálás valóságát, és emellett a megszálló hatóságok közreműködésével „saját” népszámlálást szervez. Ennek eredményei pedig igazolhatták a tervezett annektálást. Ennek fejében tömegfelvonulásokat szerveztek, még a bácskai bunyevác papság is támogatta ezt az elképzelést, ekkor még mit sem sejtve, hogy csakhamar szerb-horvát konfliktust fog eredményezni Bácska és a Drávaszög elcsatolása.³⁶ Ugyanis Belgrádban azokat Szerbiához kívánták csatolni. Baranya megyében különösen Stevan Mihaldžić ortodox pap, a szerb Nemzeti Radikális Párt későbbi politikusa és Párizsban a baranyai lakosság képviselője buzgolkodott bizonyítani, hogy Baranya „ősi szerb föld”.

Mielőtt rátérnénk az ún. szerb népszámlálásra fontosnak tartjuk kiemelni, hogy a horvátok (sokácok, dalmaták, bunyevácok) mindig is a katolikus vallásukra és a nemzeti nyelvükre voltak a legbüszkébbek és a legérzékenyebbek. Amikor a török hódítás keretében őket is az iszlám vallásra próbálták áttéríteni, akkor inkább elhagyták hazájukat (Bosznia, Hercegovina, Dalmácia) és Magyarországra (Szlavónia, Baranya, Bácska) menekültek. Számos vita és konfliktus bontakozott ki a 816 éves állami közösség keretében, amikor a magyar kormány nem értette meg, hogy a nyelv ráerőszakolása (az államigazgatásban, a vasutakon stb.) tulajdonképpen eltávolítja a horvátokat Magyarországtól, és az asszimiláció helyett a délszláv közeledést eredményezi, ami a végén meg is történt. Ezért nagyon ritkán fordul elő a népszámlálásokban, hogy a horvát, sokác, bunyevác, dalmata „náción” mellett ne szerepeljen a katolikus vallási identitás. Hercegszántó eklatáns példa az elmondottakra.³⁷ Ez a sokác falu az 1890. évi népszámlálás adatai szerint 3.357 lelket számlált 582 háztartásban. Közülük 1915 sokác, 1336 magyar, 41 szlovák („tót”) és

³⁵ Csókáné Prakatur Mária: *A mohácsi sokác nyelv szótára - Rječnik govora mohačkih Šokaca*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 2013. doktori disszertáció 11. p.

³⁶ Bušić, Krešimir i. m. 268. p.

³⁷ A falu ugyanannak a szekcsói Herceg családnak volt a birtoka, mint a baranyai Hercegszöllős.

35 német élt. 1899. március 12-én a település 1.177 lakosa áttért az ortodox vallásra. Ezt megelőzően a lakosság többször kérvényezte, hogy ne magyar papot küldjenek a faluba, hanem olyat, aki az ő nyelvükön prédikál és gyóntat. Egy évvel az ominózus eset előtt Jaša Prodanov, Šandor Andrin és Živko Velin helyi sokácok küldöttjei kérték a kalocsai püspöktől, hogy meghallgatáson fogadja őket, majd ott a sokác nyelvű misézést kérték. Mivel a kérvényük nem valósult meg, ezt a szerb papok kihasználták és szorgalmazták a konvertálásukat.³⁸ Az ortodox hitre való áttéréssel a sokácok elszerbesedtek, így a faluban az egy részük szerb lett, a többség pedig hűséges maradt a katolikus hithez és sokác (horvát) maradt. Később a lakosság egy része visszatért a Katolikus Egyházhoz (1910-ben 747 görögkeleti vallásút írtak össze).³⁹ A magyarosítás kisebb sikert mégis elért. 1910-ben a 3.706 lakosból 1.778 magyart írtak össze, valamint 1.296 sokácot, 531 szerbet, 80 németet, 17 szlovákot, három horvátot és egy románt.

Mindezeket azért emeltük ki, mert az 1919. évi népszámlálásban református horvátok és szerbek szerepelnek, katolikus szerbek stb., ami erősen megkérdőjelezi az összeírás hitelességét. A népszámlálást a megszállt területeken belgrádi Belügyminisztérium rendelte el, viszont az újvidéki városi tanács már azt megelőzően, januárban elkészítette a számlálólapokat, amelyeket cirill (és latin) betűkkel írtak, de magyar, német és szlovák nyelvű fordításokkal ellátva. Azokat február 1-jén kinyomtatták az újvidéki Đorđe Ivković nyomdájában. Ez természetesen arra utal, hogy korábban kitervelt akcióról volt szó. Március 15-én a sziváci születésű Svetislav Rajić főispán saját kezűleg írt táviratban felhívta a járási előljárókat arra, hogy a lakosság összeírásakor a szerb helyőrség katonáit is számolják össze.⁴⁰ Az adatok kitöltése szerb nyelven történt cirill betűkkel. Egyéb személyi adatok mellett a kérdések között szerepel az is, hogy milyen nemzetiségű és vallású; hogy a család szláv eredetű-e, illetve, hogy a családfő szülei közt van-e szláv eredetű. Az adatokat Gorjanac Radojka kutatása alapján közöljük, aki megjegyzi, hogy az íveket általában az összeírók töltötték ki, és gyakran maguk írták alá az adatszolgáltató nevében.⁴¹ Megjegyzi, hogy a nemzetiség és a vallásfelekezet rovatban gyakran meglepő válaszok szerepelnek, valamint, hogy szlávósítottak egyes vezetékneveket. Így Wagnerből Vagnerović, Schmidtből Šmitović, Nagyból pedig Veljković lett. A helyi újságok eleinte igyekeztek megnyugtatni a lakosságot, hogy a népszámlálás csupán a délszláv lakosság pontos számát akarja megállapítani. A *Pécsi Napló* közölte, hogy Pécssett magyarok laknak, és a népszámlálás is ezt fogja igazolni.⁴² A *Dunántúl* viszont figyelmeztetett, hogy az összeírást szerbek végzik, akik

³⁸ Dujmov, Dragomir: Santovačka buna i prelazak u pravoslavlje 1899. In: *Srpske narodne novine* 6. p. Wayback Machine (archive.org); Dujmov, Dragomir: Santovački letopis sa dopunom. Budapest, 2010.

³⁹ Pekić, Petar: *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb 1930, pp. 178–182.; Velin, Stipan: Pokret santovačkih Hrvata potkraj 19. stoljeća. In: *Hrvatski znanstveni zbornik* II./I. Zagreb, 1999, pp. 80–100.; Kothencz Kelemen: Nyelvrendi perlekedések – A római katolikus istentiszteleti nyelvrend ügye a hercegszántói sokác és magyar lakosság körében a 19–20. század fordulóján. In: *Cumania* (A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezetének Évkönyve, Kecskemét. 2., 6, 22. sz. pp. 97–139.

⁴⁰ Gorjanac Radojka i. m. 465.

⁴¹ U. o. 466. p.

⁴² Népszámlálás Pécssett. In: *Pécsi Napló* 1919. márc. 13. Közli: Gorjanac, Radojka i. m. 464. p.

hamisítani akarják a valódi helyzetet.⁴³ Ennek alapján a lakosság jelentős száma nem vett részt a népszámlálásban, emellett sokan nem voltak hajlandók aláírni a cirill betűs íveket, mert azokat nem tudták elolvasni. Ezért a megszálló hatóságok elővezették őket a parancsnokságra.⁴⁴ Tehát a lebonyolított összeírás hiányossága a résztvevők alacsony aránya, főként Pécssett, a katonai megszállással és a kollaboráns hivatalnokokkal szembeni ellenérzés, bizalomhiány. A lebonyolítás körülményei erősen megkérdőjelezik a lent közölt eredmények valóságát.

1. sz. táblázat AZ 1919. ÉVI SZERB NÉPSZÁMLÁLÁS (dőlt betűkkel a magyarországi települések)

Település	magyar család/személy/ %	német család/személy/ %	horvát család/személy/ %	sokác család/személy/ %	szerb család/személy/ %	a horvátok /sokácok vallása család/személy
<i>Adorjás</i>	<i>22/100/34,01</i>	<i>13/61/20,74</i>	<i>7/34/11,56</i>	<i>23/88/29,93</i>	<i>2/7/2,38</i>	<i>34 róm. katol. 88 református</i>
<i>Áta</i>	<i>3/12/3,51</i>	<i>15/82/24,04</i>	-	<i>47/247/72,43</i>	-	<i>34 róm. katol.</i>
1.Kiskőszeg	211/830/32,02	81/308/11,88	7/26/1,00	96/378/14,58	255/1050/40,50 ebből 254 katolikus család (1.041 fő)és egy izraelita család.	róm. katol.
<i>Baksa</i>	<i>25/110/23,60</i>	<i>18/90/19,31</i>	<i>34/142/30,47</i>	<i>22/97/20,81</i>	-	<i>róm. katol.</i>
2.Baranyavár	15/51/3,91	53/203/15,57	1/5/0,38	214/922/70,75	16/67/5,14	róm. katol. kivéve egy evang. családot (3 fő).
3.Baranyabán	9/25/1,26	302/1.435/72,73	2/5/0,25	1 tag/0,20	98/498/25,24	róm. katol.
<i>Belvárd</i>	<i>80/277/44,46</i>	<i>18/76/12,19</i>	<i>58/250/40,12</i>	-	<i>2/7/1,12</i>	<i>róm. katol. és 6 református görögkatolikus??</i>
<i>Bogdása</i>	<i>1/2/0,61</i>	<i>1/2/0,61</i>	-	<i>77/315/96,33</i>	<i>1/7/2,14</i>	<i>??</i>
4.Baranjabán	2/4/0,38	130/517/33,41	1/9/0,58	3/12/0,77	210/998/64,51	róm. katol.
5.Dárda	5/299/14,46	208/972/47,09	9/36/1,74	2/14/0,67 1/2/0,09 bunyevec	142/602/29,16	róm. katolikus.
<i>Drávacsehi</i>	<i>6/27/9,92</i>	<i>13/51/18,75</i>	<i>33/142/52,20</i>	-	<i>15/52/19,11</i>	<i>reformátusok, kivéve öt katolikus családot</i>
<i>Drávacsepely</i>	<i>34/129/36,23</i>	-	<i>25/107/30,05</i>	<i>1/2/0,56 bunyevec (katolikus)</i>	<i>30/117/32,86 reformátusok, beleértve a papot is</i>	<i>2 katolikus család (7 fő), a többi református</i>
<i>Drávaiványi</i>	<i>8/17/4,11</i>	<i>44/147/35,59</i>	<i>54/232/56,17</i>	-	<i>2/7/1,69 1 katolikus 6 református</i>	<i>32 róm. katol. 200 református</i>
<i>Drávaszabolcs</i>	<i>21/60/11,90</i>	<i>18/79/15,67</i>	<i>88/359/71,23</i>	<i>1 bunyevec (0,19%)</i>	<i>2/5/0,99</i>	
<i>Ipacsfa</i>	<i>11/31/9,66</i>	<i>7/20/6,23</i>	<i>64/262/81,62</i>	-	<i>2/8/2,49</i>	<i>katolikus</i>
<i>Kökény</i>	<i>31/139/38,61</i>	<i>7/39/10,83</i>	<i>-???</i>	<i>3/14/3,88 bunyevec</i>	<i>37/168/46,66</i>	<i>róm..katolikus</i>
6. Lőcs	18/66/6,95	55/254/26,73	1/3/0,32	144/608/64,00	2/9/0,95	róm. katolikus.
<i>Drávasztára</i>	-	-	<i>149/8,32/100</i>	-	-	<i>róm. katolikus</i>
<i>Harkány</i>	<i>14/41/6,78</i>	<i>36/114/18,84</i>	<i>105/404/66,78</i>	<i>1/5/0,83</i>	<i>4/12/1,98</i>	<i>róm. katolikus</i>
<i>Kásád</i>	<i>10/34/5,23</i>	<i>25/108/16,62</i>	-	<i>121/503/77,38</i>	<i>1/5/0,77</i>	<i>róm. katolikus rimokatolici</i>

⁴³ Népszámlálás folyik Pécssett. In: *Dunántúl*. 1919. márc. 14. Közli: Gorjanac, Radojka i. m. 464. p.

⁴⁴ Gorjanac Radojka i. m. 464. p.

7. Hercegszöllős	187/638/24,11	84/377/14,25	18/77/2,91	1/3/0,11	324/1497/56,58 107/409 katolikus 1/1 luteránus	róm. katolik
Mohács	895/3.360/33,79	451/1.939/19,5 0	77/305/3,07	505/2.247/22,6 0 9/43/0,43 Bunjevci 42/124/0,47 bunyevác 2/7/0,03 sokác	275/1.088/10,9 4	katolikusok
Pécs	4.091/15.444/58, 68	785/2.859/10,8 6	635/2.082/7,91	-	248/846/3,21	2 református (6 fő), 2 evangélikus (5 fő) és 1 izraelita (6 fő) család katolikus
8. Pélmónostor	53/253/10,86	321/1.526/65,4 6	8/31/1,32	-	99/485/20,80	katolikus
Pogány	2/10/1,14	7/30/3,42	-	176/824/93,96	-	katolikus
Szentmárton	1/4/0,43	19/108/11,50	-	133/568/60,49	41/259/27,58	katolikus
9. Torjác	1/5/0,69	1/6/0,83	-	136/628/87,10	9/80/11,09	katolikus
Udvar	1/7/1,65	7/24/5,67	14/60/14,18	-	77/332/78,48	katolikus
10. Vörösmart	368/1.258/65,49	105/419/21,81	47/181/9,42	-	20/63/3,28	katolikus

A népszámlálás adatai szerint jelentősen csökkent a magyar ajkú lakosság (sokan nem vettek részt az összeírásban), a németek száma szinte változatlan maradt, a délszláv lakosság és főként annak aránya jelentősen nőtt. A magyar lakosság soraiban voltak azok, akik vegyes házasságból származva kettős identitással rendelkeztek, és vélhetően célszerűbbnek látták, hogy a megszálló hivatalnokok előtt délszlávnak nyilatkozzanak. Ekkor ugyanis már léteztek az elcsatolási elképzelések mellett azok is, amelyek Baranya számára egyfajta autonómiát garantáltak.⁴⁵

A népszámlálást vizsgálva megállapíthatjuk, hogy *Áta* abszolút többségben sokác lett. A magyar népszámlálás szerint horvátként írtak őket össze, a szerb összeírás szerint pedig sokácoknak. A magyar népszámlálás szerint *Adorjás* tiszta magyar falu volt 1910-ben (303 magyarral és három némettel), 1919-ben viszont 122 horvát és sokác van a faluban, akik a lakosság többségét alkotják. *Baksán* 1910-ben 736 magyar, 4 német és 48 „egyéb” anyanyelvű lakos volt, a szerb népszámlálás szerint viszont a lakosság több mint a fele horvát/sokác. Ezek az adatok ismétlődnek a táblázatban feltüntetett többi településen is. *Baranyahidvég* is a hivatalos népszámlálás szerint egynemzetiségű magyar falu, a szerb összeírás alapján azonban a lakosság két harmadát a horvátok alkotják, kik közül van 105 református. *Bogádon* 1919. a magyar lakosság helyett 96,33% görögkatolikus (???) sokác él. *Bogdásán* 97 református és 122 katolikus horvátot írtak össze. *Drávacsehi* is horvát falu lett, de lakossága protestáns vallású, a faluban összeírt 15 szerb család (52 fő) közül senki sem ortodox vallású (?), hanem katolikus vagy református. *Drávacsepelyben* is az összeírt szerbek és horvátok reformátusok, sőt a református lelkész is szerb!⁴⁶

A legnagyobb módosítás a mai napig erős horvát identitást viselő *Kökényen* történt, amelyben szerb többség „jött létre”, holott korábban a faluban nem éltek

⁴⁵ Szűts Emil: Adatok a megszállt Baranya-Pécs közigazgatásának helyzetéhez és a visszacsatolás katonai és politikai előkészítéséről (1918–1921). In: Szita László (szerk.): *Baranyai Helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1982.* Pécs, 1983. 191–212.; Szűts Emil: Baranyai-pécsi autonómia tervek 1918–1921. U: Szita László (szerk.): *Baranyai Helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1985–1986.* Pécs, 1986. 299–322.

⁴⁶ A népszámlálás 37. p.

szerbek. *Kiskőszegen* is nagyszámú szerb közösséget jegyzet a szerb népszámlálás, pedig olyan nem volt. Az 1910-ben itt élő tíz szerbből, 1919-re a számuk 255 családra és 1050 főre nőtt. Csakhogy, közülük 254 család (1041 fő) katolikus, egy család izraelita (három fő) és csupán hat ortodox vallásút írtak össze. *Udvaron* 1910-ben kilenc szerb volt, 1919-ben pedig a település majdnem 80 százalékát alkották.

Végül jegyezzük meg, hogy a „bunyevac fővárosban” Szabadkán 1910-ben az összesen 93.232 lakosból (a városban volt még 1.378 katona) a magyar anyanyelvűek száma 55.587 fő volt, a bunyevac anyanyelvűeké pedig 33.208 fő. 1919-ben viszont a bunyevácok száma 65.135 főre nőtt (a 101.286 lakosból) vagyis 196%-kal növekedett a magyar népszámláláshoz viszonyítva. Ugyanakkor a magyarok száma csökkent 19.580 lélekre és az összlakosság mindössze 28%-át tette ki. Valószínűleg ehhez hozzájárult a lakosság bizonytalansága is, valamint az a tény, hogy a bunyevácok hol magyarnak, hol horvátnak, illetve bunyevácnak vallják magukat. Mindenesetre a szerbekkel együtt a bunyevácok elérték a hetvenezres határt, amennyit Jovan Cvijić már korábban bejelentett Párizsban.

5. Az elcsatolás

A szerb népszámlálás lefolytatását követően az eredményeket 1919 áprilisában megküldték Belgrádba. A szerb delegáció Párizsban május 20-án Clemenceau elnöknek benyújtotta a memorandumot, amelyben ezúttal a Hercegszántó-Lippó-Villány-Szentmárton-Miholyác határvonal meghúzását kérte. Júliusban Vladislav Pandurović főispán vezetésével egy baranyai küldöttség is Párizsban járt, hogy meggyőzze a konferencia résztvevőit arról miszerint a helyi lakosság a délszláv államhoz akar csatlakozni. 1919. november 24-én egy újabb beadványban jelezték, hogy Baranya lakossága nagy részben délszláv ajkú, ezért kell a jugoszláv többségű részt hozzácsatolni a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz. Ebben részben sikerrel járt, mert a trianoni békeszerződés 27. cikkelye értelmében a történelmi Baranya megye 1.147 km² nagyságú része (Baranyai háromszög) az SzHSz Királysághoz került. Jóllehet Belgrád vállalta, hogy a kisebbségek jogait védelmezni fogja, valójában egyfajta kulturocidiumot hajtott végre. Habár ezt a fogalmat Raphael Lemkin ügyvéd csak 1944-ben alkotta a népirtás (genocidium) összetevőjeként, és az ENSZ által hozott egyezmények szóhasználatába a 2007. december 13-i, az őslakos népek jogairól szóló ENSZ-nyilatkozattal (UNDRIP) kapcsolatban került, mégis kifejezi a délszláv államban történeteket. Mert a magyarok és a németek a kulturális népirtás áldozatai lettek. Ez alatt azt értjük, hogy Bácska, Bánát, Baranya területén megkísérelték eltörölni a történelmi és kulturális örökségüket. A szakrális építmények, múzeumok, levéltárak megsemmisítésére nem került sor, de a települések, utcák átnevezésére, a műemlékek eltávolítására, az oktatásból és az állami apparátusból a magyar és a német nyelv eltávolításra igen. Baranya esetében ez különösen fájó, mivel szent istváni alapítású vármegyéről van szó (az első tíz megye egyikeként jött létre). A forrásokban *Barana, castr. (1192.)*, *Barona, (1193)*, *Braina, Braigna, Borona, castr.*, *Brana, Brai(n)gna, Baronya, castr.*, *Baragna,*

Baranha változatokban jelent meg.⁴⁷ Az egész határvármegye az első központjáról, Baranyavárról kaptak a nevét.

A trianoni békeszerződés aláírását követően szinte azonnal kapta feladatul Milan Đ. Ćosić iskolai tanfelügyelő a települések átnevezését. A szerb Radikális Párt tagja ezt a feladatot elvégezte és már 1920 decemberére elkészült a javaslatával, akként, hogy a magyar jelleget teljesen eltüntette az elnevezésekből, és azokat szerb fogalmakkal helyettesítette. A névváltoztatásra a Belügyminisztérium 1922-ben május 15-i rendelete alapján került sor. Addig a Baranyai-háromszögbe (zömében Baranyaszentistván, Bolmány, Dárda, Kácsfalu, Karancs és Pélmonostor területére) áttelepült a magyarországi Baranya megyéből közel 550 optáns család (voltak közöttük egyes magyar ajkúak is, akik a „fehér terror elől menekültek”).⁴⁸ Másrészt Schweizeri, Uglespuszta és Harisnyapuszta pusztákra és Maiskamegye falvakba Szerbiából érkezett első világháborús veteránokat telepítették be. „Tiszteletükre” a nevezett települések neveit elszerbesítették: Švajcarnica, Uglješ, Novo Nevesinje és Maiške Međe lett az új nevük. A szerb kolonisták hozták létre a Novi Bolman (Újbolmány) nevű falut is. Ezzel megváltozott a Drávaszög etnikai struktúrája, főként a magyarság kárára. A németeket ekkor még eltűrték, de a II. világháború után a német lakta Laskafalva (muraközi horvátok telepedtek le), Albertfalva (szegény sorsú horvát családok érkeztek), Keskend (zagorjei horvátok népesítették be), Újbolmány (szerbek), Új-Laskafalu (szerbek), Baranyaszentistván (zagorjei horvátok) lakossága teljesen kicserélődött. Bácskához hasonlóan Baranyában is a megmaradt németek 1945 után asszimilálódtak a magyarságba, mert így jobb sorsuk volt.

A névváltoztatásnál ügyeltek arra, hogy nyoma se maradjon a magyar múltnak, így még olyan elnevezéseket is töröltek, amelyek szláv eredetűek (Torjánc, Dályok, Petárda stb.). Sőt még a Baranya szót is helyettesítették. A megye elnevezése valószínűleg a „bara” (mocsár) szláv szóból ered. Más elképzelés szerint az elnevezés az első várispán nevéből származhat.⁴⁹ A szerbek számára ez utóbbi elképzelés sokkal jobban tetszett, mert a Brana szerb hangzású név, így Baranyakisfalud Branjina let, a Baranyavár (ma Pélmonostor része) pedig a semmit sem mondó Branjin Vrh (Baranya Hegye, pedig csak egy kis domb van a közelében, de semmilyen csúcs vagy hegy nincsen), amíg Petárdából Baranjsko Petrovo Selo lett. Mivel a szerb lakta Bolmány (Bolman) és Dárda (Darda) lakossága ellenezte a névváltoztatást, azok nevei megmaradtak, a Torjáncból pedig Torjanci lett. Több település neve azonban teljesen kicserélődött: Albertfalva Grabovac lett, Baranyabán Popovac, Baranyaszentistván Petlovac, Bellye Bilje, Benge Šumarina, Csúza Suza, Dályok Duboševica, Darázs Draž, Főherceglak Kneževo, Hercegmárok Gajić, Hercegszőlős Kneževi Vinogradi, Izsép Topolje, Jenőfalva Podravlje, Kácsfalu Jagodnjak, Karancs Karanac, Keskend Kozarac, Kisdárda Tvrdavica, Kiskőszeg Batina, Kopács Kopačevo,

⁴⁷ Pesti János: *Baranya megye földrajzi nevei I–II.* Baranya Megyei Levéltár, Pécs, 1982

⁴⁸ Bali Lóránt – Matucza, Balázs: *A délszláv „nemzetállam” viszonya a magyar nemzetiséghez különös tekintettel a Drávaszögre és a Muravidékre.* Mediterrán világ. 2021. pp. 1-9.

⁴⁹ Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára.* 2. bőv. jav. kiad. Budapest. 1997. V. ö. Benkő Loránd: Ómagyar kori helyneveink vizsgálatának néhány szempontja In: *Név és történelem. Tanulmányok az Árpád-korról.* Budapest, 1998. pp. 111–120.

Kő Kamenac, Lak Kneževo, Laskafalu Čeminac, Laskó Lug, Lőcs Luč, Nagybodolya (Podolje), Ölyves Uglješ, Pélmonostor Beli Manastir, Sepse Kotlina, Újbezdán Novi Bezdán, Uj-Laskafalu Novi Čeminac, Várdaróc Vardarac, Vörösmart Zmajevac.

A földrajzi adottságok alapján történt átnevezésekben még található ratio, de Csúza átnevezése Suza-ra (jelentése: könny) érthetetlen, a Hercegszöllős névváltozása tudatlanságból történt, mivel a dunaszekcsői Herceg család szőlőjéről volt szó, tehát Hercegovi Vinogradi lett volna a helyes fordítás, e helyett a családnevet (a herceg szó horvátul knez, szerbül knez vagy knjaz) fordították le. A legszembevetőbb a magyar ajkú Vörösmart átnevezése. A vörös és a part szavak összevonásával keletkezett már a középkorban ez a név, tudniillik a település alatt a Duna-parti löszpart vöröses színű. A helyi szerbeket azonban a név Vörösmarty Mihályra emlékeztette, ezért egy szerb költő Zmaj Jova Jovanovićról kapta a Zmajevac nevet.⁵⁰ Pélmonostor pedig Beli (szerbül: fehér) Manastir lett.

Zárszó

A történelmi Baranya megye déli része 1920-ban az újonnan megalakult Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz került, osztozva a szomszédos Bácska és Bánát sorsával. A párizsi béketárgyalások elején még úgy tűnt, hogy ez a térség nincs fenyegetve a megszállás ellenére. Azonban csakhamar, már 1919 márciusában szerb népszámlálást tartottak, ami semmi jóra nem utalt. Erre a népszámlálásra azért került sor, mert az 1910-es állami népszámlálás szerintük nem mutatott valódi képet a déli szlávok számáról. Így a megszálló hatóságok katonái és hivatalnokai közreműködésével írták össze a lakosságot. Természetesen a déli szlávok aránya ezúttal sokkal magasabb lett. A népszámlálás adatait Belgrádból továbbították Párizsba és ezúttal Baranya is szerepelt a délszláv állam területi igényei között.

1920-ban megtörtént az elszakadás. A magyarság államalkotó nemzetből kisebbség lett, mégpedig nem azonos jogú a többségi nemzettel, habár az ország garantálta a békeszerződésben lefektetett kisebbségi jogok betartását. A magyarok és a németek nem vehettek részt az első választásokon, mivel 1922 nyaráig élhettek az opció jogával (átköltözhetek az anyaországukba), ezért a belgrádi kormány úgy ítélte meg, hogy megvonhatja tőlük a politikai jogaikat. A földosztásnál sem a magyarok, sem a németek nem kaptak lehetőséget abban részt venni, mivel ez a kiváltság elsősorban a szerbiai veteránokat illette.⁵¹ Emellett 1922 nyarán államosították az iskolákat, ami a magyar és német nyelvű oktatási intézmények megszüntetését jelentette, habár kisebbségi osztályokat létre lehetett hozni (igaz csak abban az esetben, ha legalább harminc tanuló volt).

⁵⁰ Pataky, András: *Délkelet-Baranya (Drávaszög) hat évszázados településtörténete, lakosságának nemzetiségi összetétele és változásai*. (Povijest naselja i nacionalni sastav stanovništva jugoistočne Baranje – Dravskog kuta – kroz šest stoljeća. Huncro Sajtó és Nyomdaipari Kft. Eszék-Osijek, 2009. *Könyvészeti adatok (sulinet.hu)*).

⁵¹ Mirnić, Josip: *Nemci u Bačkoj i narodnooslobodilački pokret 1941–1944*. In: *Narodnooslobodilački rat i revolucija u Srbiji 1941–1945*. Institut za istoriju radničkog pokreta Srbije, Beograd 1972. pp. 277–299.

Végül a települések átnevezésénél ügyeltek arra, hogy eltűntessék a magyar múltat. A politikai és kulturális változás nemcsak a magyarokat és a németek érintette, hanem azokat a más nemzetiségű helyi lakossokat, akik nehezen tudtak megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy Ferenc József helyet Karađorđević Sándor a király, hogy Bécs, Budapest, Pozsony vagy Prága helyet, Belgrád, Nis vagy Kragujevac lesznek a központok, valamint, hogy a nyugati kultúra és civilizáció helyet a Balkán világához kerültek. A magyarság iránti szemlélet nem változott a II. világháború után sem. A szerző emlékszik, hogy gyermekkorában a játékban magyarként ő sohasem lehetett a győztesek oldalán, tehát partizán, hanem a „hazaáruló, kollaboráns” stb. Azt sem értette, hogy a forgalmista édesapját miért küldték Baranyából a dalmáciai Kninbe. Csak a 20. század végén vált publikussá, hogy azért, mert a magyar-jugoszláv határon nem bíztak volna egy magyarba. Igaz a 20. század hetvenes éveiben enyhültek a körülmények és hazatérhetett Pélmónostorra. Hasonló történetek százai ismertek a Drávaszög településeinek lakói körében.

Irodalomjegyzék

- Bali Lóránt - Matucza, Balázs: *A délszláv „nemzetállam” viszonya a magyar nemzetiséghez különös tekintettel a Drávaszögre és a Muravidékre*. Mediterrán világ. 2021. pp. 1-9.
- Balogh Béni: A bácskai-baranyai-drávai határral kapcsolatos bizottsági viták. In: Gulyás László szerk. *A trianoni békediktátum története hét kötetben*. I/II. kötet. Szeged, 2021.
- Bartulović, Željko-Ranđelović, Nebojša: *Osnovi ustavne istorije jugoslovenskih naroda*. Pravni fakultet. Niš, 2012. pp. 173-176.
- Benkő Loránd: Ómagyar kori helyneveink vizsgálatának néhány szempontja In: *Név és történelem. Tanulmányok az Árpád-korról*. Budapest, 1998. pp. 111–120.
- Biber, Dušan: *Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933.-1941.*, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1966.
- Boarov, Dimitrije: *Politička istorija Vojvodine*, Novi Sad, 2001.
- Boarov, Dimitrije: *Vajdaság politikai története*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2012.
- Buday László (szerk.): *Az 1910-es népszámlálás. A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal munkássága 1871-1911*. Magyar Statisztikai Közlemények Új Sorozat, 36. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Atheneum. Budapest, 1911. 463-503
- Čulinović, Ferdo: *Jugoslavija između dva rata*. I. dio, Zagreb, 1961.
- Csókáné Prákatúr Mária: *A mohácsi sokác nyelv szótára - Rječnik govora mohačkih Šokaca*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 2013. doktori disszertáció.
- Dujmov, Dragomir: *Santovačka buna i prelazak u pravoslavlje 1899*. In: *Srpske narodne novine* 6. p. Wayback Machine (archive.org).
- Dujmov, Dragomir: *Santovački letopis sa dopunom*. Budapest, 2010.
- Geiger, Vladimir: *Nestanak Folksdojčera*. Nova stvarnost, Zagreb, 1997.

- Geiger, Vladimir: Njemačka manjina u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca / Jugoslaviji (1918.-1941.). In *Dijalog povjesničara - istoričara, 2* / Fleck, Hans-Georg ; Graovac, Igor (szerk.). Friedrich Naumann Stiftung, Zagreb, 2000. pp. 429-445,
- Geiger, Vladimir; Jurković, Ivan: *Što se dogodilo s Folksdojčerima? Sudbina Nijemaca u bivšoj Jugoslaviji*. Njemačka narodnosna zajednica, Zagreb, 1993.
- Gergely Ferenc-Kőhegyi Mihály: *Pécs-Baranya-Baja háromszög történelmi problémái 1918-1921 között*. Baja, 1974.
- Gorjanac, Radojka. Az 1919. évi szerb népszámlálás a megszállt Baranyában. *Baranyai helytörténetírás – A Baranya Megyei Levéltár évkönyve. 1981*. Pécs, 1982.
- Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1981. (Pécs, 1982) | Könyvtár | Hungaricana. Letöltve: 2021. augusztus 4.
- Gross, Mirjana Mađarska vlada i hrvatska autonomija u prvim godinama nakon nagodbe, I: *Historijski zbornik*, god. XXXVIII, Zagreb, 1985.
- Györe Zoltán – Pfeiffer Attila: Osnovne demografske odlike Ugarske prema popisu stanovništva iz 1910. godine. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Књига XLII-2 (2017) Annual Review of the Faculty of Philosophy, Novi Sad, Volume XLII-2, 2017*.
- Heka László – Szondi Ildikó: *Magyarok a Drávaszögben*. Acta Universitatis Szegediensis De Attila József Nominatae, Acta Juridica et Politica Tom. 44. Fasc.5. Szeged, 1993.
- Heka, Ladislav: *Trianonski mirovni ugovor i razgraničenje u Bačkoj (Nastanak i dokinuce 'Nove Subotice')*. Godišnjak za znanstvena istraživanja Subotica, 2021. 12. sz. pp. 59-86.
- Heka László: Montenegróiak vagy szerbek? A montenegrói nemzet kérdése: az 1918. évi podgoricai skupština. In: *Jogelméleti Szemle 2022*. 1. sz. pp. 55-79.
- Heka László: Crnogorsko nacionalno pitanje: pravne posljedice odluka Podgoričke skupštine 1918. godine. In: *Politička misao*. Časopis za političke nauke. Zagreb, 2022, br. 59. pp. 24-48. <https://doi.org/10.20901/pm.59.1.02>
- Horvat, Aleksandar: Baranja u ratnim ciljevima i teritorijalnim koncepcijama srpske vlade (1914-1918). In: Taslidžić D. [ur.] *Trijanon – dodiri i približavanja - znanstveni kolokvijum s međunarodnim sudjelovanjem*, Beli Manastir: Društvo za baranjsku povjesnicu, 2012. str. 89-96.
- Janković, Dragoslav – Krizman, Bogdan: *Građa o stvaranju jugoslovenske države 1918*. Institut društvenih nauka-Odeljenje za istorijske nauke, II Beograd, 1964.
- Judin, Ljubomirka: O radu Narodne uprave za Banat, Bačku i Baranju 1918-1919. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* br. 51. Novi Sad, 1968. 14-25.
- Kardum, Lidija: Pitanje međunarodnog priznanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. In: *Politička misao*. Vol. XXIII/1986/, No. 3, Zagreb, 1986., pp. 119-130.
- Károly, Gulya: *A horvát kérdés a dualista Magyarországon az I. világháború előtti években (1908—1914)*. Acta Universitatis Szegediensis de József Attila Nominatae. Acta Historica Tomus XLIII. Szeged, 1972.
- Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. 2. bőv. jav. kiad. Budapest. 1997.

- Kolmer, Gustav: *Parlament und Verfassung in Österreich, I. 1848-1869.*, Graz, 1972.
- Koprivica-Oštrić, Stanislava: *Konstituiranje Države Slovenaca, Hrvata i Srba* 29. listopada 1918. godine. In: *Časopis za suvremenu povijest*, 25/1993, br. 1, Zagreb, 1993. pp. 45-71.
- Kothencz Kelemen: *Nyelvrendi perlekedések – A római katolikus istentiszteleti nyelvrend ügye a hercegszántói sokac és magyar lakosság körében a 19–20. század fordulóján.* In: *Cumania. A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezetének Évkönyve, Kecskemét.* 2006, 22. sz. pp. 97–139.
- Krizman, Bogdan: *Raspad Austro-Ugarske i stvaranje nove jugoslavenske države.* Zagreb, 1977.
- Krizman, Bogdan: *Međunarodno priznanje Jugoslavije 1919. godine, Istorija XX veka.* In: *Zbornik radova III*, Beograd 1962.
- Krkljuš, Ljubomirka – Rakić, Lazar: *Prisajedinjenje Vojvodine Srbiji 1918.* Muzej Vojvodine. Novi Sad, 1992.
- Lábadi Károly: *Laskó.* In: *Száz Magyar Falu Könyvesháza*, 2001.
- Lábadi Károly: *Egyházak Alsó-Baranyában és Szlavóniában.* HunCro Médiaközpont Kft. Eszék, 2012.
- Lábadi Károly: *Reformátusok Laskón.* Horvátországi Református Keresztyén Kálvini Egyház, Laskói Püspöki Hivatal, Laskó, 2013.
- Lachner, Višnja – Roškar, Jelena: *Pravni status Baranje/Belog Manastira nakon potpisivanja Trianonskog sporazuma.* In: *Beli Manastir (od osvita civilizacije do suvremenog doba).* Gl. urednik: Taslidžić, Davorin. Zavod za baranjsku povjesnicu, Beli Manastir, 2015. pp. 267-276.
- Mátaí Mária: *Első magyar nyelvű verses imádságunk: a Laskai Sorok (1433).* Universitas Kiadó, Budapest, 1997.
- Matijević, Zlatko: *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu: Osnutak, djelovanje i nestanak (1918/1919).* In: *Fontes. Izvori za hrvatsku povijest.* Vol. 14. No. 1. 2008. pp. 35-66
- Mihaldžić, Stevan: *Baranja oslobođena.* In: *Spomenica oslobođenja Vojvodine - 1918,* Novi Sad, 1929.
- Milutinović, Kosta: *Vojvodina između Beograda i Zagreba.* Starine, knj. 53. Zagreb, 1966.
- Mirnić, Josip: *Nemci u Bačkoj i narodnooslobodilački pokret 1941–1944.* In: *Narodnooslobodilački rat i revolucija u Srbiji 1941–1945.* Institut za istoriju radničkog pokreta Srbije, Beograd 1972. pp. 277–299.
- Mitrović, Andrej: *Jugoslavija na Konferenciji mira 1919-1920,* Beograd, 1969.
- Njegovan, Drago: *Prisajedinjenje Srema, Banata, Bačke i Baranje Srbiji 1918.* Muzej Vojvodine. Novi Sad, 2001.
- Ormos, Mária: *A belgrádi katonai konvencióról. Történelmi Szemle,* 1979. 1. sz. 12-38.
- Pataky, András: *Délkelet-Baranya (Drávaszög) hat évszázados településtörténete, lakosságának nemzetiségi összetétele és változásai.* (Povijest naselja i nacionalni sastav stanovništva jugoistočne Baranje – Dravskog kuta –

- kroz šest stoljeća. Huncro Sajtó és Nyomdaipari Kft. Eszék- Osijek, 2009. *Könyvészeti adatok (sulinet.hu)*.
- Pesti János: *Baranya megye földrajzi nevei I–II*. Baranya Megyei Levéltár, Pécs, 1982.
 - Petrinović, Ivo: *Ante Trumbić: politička shvaćanja i djelovanje*. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb, 1986.
 - Sršan, Stjepan: *Baranja*, Matica hrvatska, Osijek 1993.
 - Stanojević, Stanoje: Vojvodina na konferenciji mira. U: *Letopis Matice srpske*. Knjiga 300. Novi Sad, 1921. 76–89.
 - Stojanović, Nikola: *Srbija i jugoslavensko ujedinjenje*, Beograd, 1939.
 - Szondi Ildikó: *Nemzetiségi demográfiai viszonyok a déli szláv országokban*. Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára. Szeged, 2007.
 - Szűts Emil: Adatok a megszállt Baranya-Pécs közigazgatásának helyzetéhez és a visszacsatolás katonai és politikai előkészítéséről (1918–1921). In: Szita László (szerk.): *Baranyai Helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1982*. Pécs, 1983. 191–212.
 - Szűts Emil: Baranyai-pécsi autonómia tervek 1918–1921. U: Szita László (szerk.): *Baranyai Helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1985–1986*. Pécs, 1986. 299–322.
 - Szűts, Emil: *Az elmerült sziget. A Baranyai Szerb-Magyar Köztársaság*. Pécs, 1991.
 - Šepić, Dragovan: *Frano Supilo: Politički spisi*. Znanje. Zagreb, 1970.
 - Trumbić, Ante: Za braću Ruse. *Narodni list*. god. XLII. 14. sz. (1904. február 17.).
 - Trumbić, Ante: *Suton Austro-Ugarske i Riječka rezolucija*, Zagreb, 1936.
 - Trumbić, Ante: *Problemi hrvatsko-srpskih odnosa*, München, 1959.
 - Vas Előd: Mohács város hódoltságkori történetének török forrásai. In: Szita László szerk. *Baranyai helytörténetírás*. Baranya Megyei Levéltár, Pécs, 1976. pp. 15-49.
 - Velin, Stipan: Pokret santovačkih Hrvata potkraj 19. stoljeća. In: *Hrvatski znanstveni zbornik* II./I. Zagreb, 1999, pp. 80–100.
 - Vinaver, Vuk: *Jugoslavija i Mađarska 1918-1933*. Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1971.
 - Vošnjak, Bogomil: *U borbi za ujedinjenu narodnu državu*. Zagreb, 1928.
 - Wehler, Hans-Ulrich: *Nationalitätenpolitik in Jugoslawien. Die deutsche Minderheit 1918–1978*. Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1980.
 - Wildmann, Georg–Sonnleitner, Hans–Weber, Karl etc.: *Verbrechen an den Deutschen in Jugoslawien 1944–1948: die Stationen des Völkermords*. Verfaßt vom Arbeitskreis Dokumentation in der Donauschwäbischen Kulturstiftung (München) und im Bundesverband der Landsmannschaft der Donauschwaben (Sindelfingen). München 1998.
-
-